2020-05-16

Vetenskaplig slutrapport

Projektnamn:
Kulturmiljö, kompensation, styrmedel och kulturella ekosystemtjänster i planeringen

Ansvarig institution:
Kulturlandskapet, Ekelidsvägen 5, 457 40 Fjällbacka

Medverkande institutioner eller discipliner:
Kulturlandskapet och Chalmers Tekniska Högskola. Disciplin: Arkitektur
Göteborgs Universitet, Institutionen för kulturvård. Disciplin: Kulturvård
Picea kulturarv. Disciplin: Arkeologi

Projektledare:
Magnus Rönn, docent, 1950
Kulturlandskapet och Chalmers Tekniska Högskola, Institutionen för arkitektur och samhällsbyggnadsteknik, Sven Hultins gata 6, 412 96 Göteborgs
E-post: mronn@chalmers.se

Projektmedarbetare:
Följande projektmedarbetare har arbetat i FoU-projektet:
Benjamin Grahn Danielsson, Arkeolog, 1984
Krister Olsson, Samhällsplanerare, 1961
Susanne Fredholm, Bebyggelseantikvarie, 1978
Freja Frölander, Bebyggelseantikvarie, 1988

Referensgrupp:
Följande personer har ingått i referensgruppen:
Tony Axelsson, universitetslektor, arkeolog, Göteborgs Universitet, Institutionen för historiska studier
Lars Jacobzon, enhetschef, Kulturmiljö och samhällsplanering, Länsstyrelsen i Västra Götaland
Madelene Seberbrink, bebyggelseantikvarie, Stadsbyggnadskontoret, Göteborgs kommun

Sammanfattande resultat:
FoU-projektet innehåller tre delstudier. Den första delstudien undersöker kompensationstänkandet i 8 detaljplaner i Göteborg som innehåller exploateringar i områden av riksintresse för kulturmiljövården. Av studien framgår att kulturmiljökompensation är ett begrepp som framträder på flera sätt i planeringsprocessen, från planuppdrag till antagen detaljplan. Kompensation visar sig såväl i planförslag som i konsulternas planeringsunderlag (utredningar). I planförslagen uppträder kompensation som resultat av kritik mot rivningar och påverkan från tillkommande bebyggelse. Exempel är krav på minimering av planerad exploatering, kritiska synpunkter på gestaltningen av

nya byggnader och planbestämmelser som både möjliggör ny bebyggelse och skyddar befintliga kulturvärden.

Den andra delstudien fokuserar på kulturella ekosystemtjänster. Forskningsfrågan handlar om på vilket sätt som föreställningar om kulturvärden ingår i kulturella ekosystetjänster. I studien analyseras hur begrepp för kulturarv och kulturmiljö redovisas, förstås och används i vägledningar på nationell, regional och lokal nivå i Sverige. Sammanlagt granskas 11 rapporter om ekosystemtjänster utgivna av statliga myndigheter, kommuner och företag.

Den tredje delstudien redovisar resultat från en internationell workshop med presentation av artiklar som behandlar kompensation, arkitektur, kulturmiljö och planering. Avsikten med workshoppen var att sätta in kompensationstänkandet i en internationell kontext. Resultatet har publicerats i en bok (proceeding) med 9 kapitel av forskare från Danmark, England, Finland, Grekland, Norge och Sverige. Kompensation är i bidragen länkat till transformering av kulturmiljöer.

Delstudie 1: Arkitektur, kulturvärde och kompensation
Det finns flera uttryck för kompensationstänkandet i granskade detaljplaner som avser exploatering i riksintressen för kulturmiljövården. Planeringen i Göteborg används som belysande exempel. Följande sex grundtyper av kompensatoriska åtgärder och funktioner återfinns i planeringsprocesser från uppdrag till godkänd detaljplan:

- ***Kulturmiljöutredning***: Samtliga detaljplaner har utformats med kulturmiljöutredningar som planeringsunderlag. Bristen på kunskap om kulturmiljöer har kompenserats genom att konsulter anlitats för att redovisa kulturvärden och arkitektoniska kvaliteter i berörda områden. Ett skäl är att gällande riksintressebeskrivningar varit ofullständiga som planeringsunderlag. Riksintressebeskrivningarnas korta texter om kulturmiljöer måste fördjupas och kompletteras för att kunna påverka planerad exploatering.

- ***Revideringar av plan- och genomförandebeskrivning***: Ett genomgående mönster är att plan- och genomförandebeskrivningar reviderats under planeringen. Genom att lyfta in utdrag ur kulturmiljöutredningar i planförslagen minskar risken för att dokumenten ska anses ofullständiga. Revideringar är således ett sätt att skapa en ur kulturmiljösynpunkt informationsrikare detaljplan, vilket har en legitimerande funktion.

- ***Kompensationsåtgärder:*** Detaljplaner innehåller två typer av kompensation vid risk för skada på natur- och kulturvärden: Tydligt redovisade kompensationsåtgärder och dolda kompensatoriska funktioner, som är inbäddade i planförslag. Exempel på kompensationsåtgärder, tydligt redovisade i granskade planförslag, är återplantering av träd som förloras på grund av exploatering, nya sittplatser som tillförs områden, upprustning av gångvägar, röjning vid utsiktsplatser och återanvändning av gatsten. Dolda kompensatoriska åtgärder i planeringen visar sig som förändringar av planförslag i syfte undanröja invändningar så att marken blir tillgänglig för ny bebyggelse. Denna typ av kompensation har flera uttryck. Kritiken avgöra hur kompensationen framträder sig i planförslagen.

- ***Planbestämmelser:*** Kompensationstänkandet i detaljplaner är en kombination av exploaterings- och bevarandeintressen. Samtidigt som detaljplaner medger rivningar och nya byggnader återfinns skydds-, utformnings- och varsamhetsbestämmelser som tar fasta på kulturvärden och arkitektoniska kvaliteter. Utformningsbestämmelser är en form av kompensation för exploateringar i syfte att begränsa en negativ påverkan kulturmiljön genom att tillgodose gestaltningskrav.

- ***Gestaltnings- och kvalitetsprogram:*** Det innebär att kulturmiljöutredningar vidareutvecklas till program som ligger till grund för den arkitektoniska utformningen av tillkommande bebyggelse. Kompensationstänkandet är en bakomliggande förutsättning för överföringen av gestaltningskrav till projektering och byggande. Gestaltnings- och kvalitetsprogram kan både uppträda som självständiga dokument i planeringen och knytas till detaljplaner genom särskilda planbestämmelser.

- ***Antikvarisk kontroll:*** Det betyder att arkitektur- och kulturmiljökrav på ny bebyggelse i detaljplanen följs upp av sakkunnig vid projektering och byggande. Införandet av antikvarisk kontroll är ett sätt att kvalitetssäkra utformningskrav i bygglov och en metod för att undanröja kritik mot bristande anpassning vid implementering av projekt. Den kompensatoriska funktionen ligger i att kontrollen möjliggör exploatering i områden med utpekade kulturvärden och arkitektoniska kvaliteter.

Delstudie 2: Kulturarv och kulturmiljö i ekosystemansatsen
Denna delstudie är en genomgång av vägledningar för planering med ekosystemtjänster. Resultat kan sammanfattas så här:

- I en majoritet av undersökta vägledningar på nationell, regional och lokal nivå finns uppgifter om författare och deras expertområden. Genomgången visar att utrednings- och referensgrupper saknat dokumenterad kompetens inom kulturmiljö och kulturarvsfrågor. Även dialogseminarier med experter och intressenter har genomförts utan kulturmiljö- och kulturarvskompetens. Därmed finns välgrundad kritik mot hur kulturbegreppet behandlats i de vägledningar som tagits fram för att användas i planerings- och beslutsprocesser.

- På nationell nivå kategoriseras kulturarv som en kulturell ekosystemtjänst endast i två vägledningar; Havs och vattenmyndigheten (2017) och Boverket (2018). Skogsstyrelsen (2017) ser kulturarv som en aspekt inom kategorin ”övriga kulturella ekosystemtjänster”. Hos Naturvårdsverket (2017) definieras ekosystemtjänster utifrån människors efterfrågan – uttalad eller outtalad. Utan efterfrågan ingen tjänst. Trots en bred förståelse för kulturmiljön så finns det kunskapsbrister utifrån ett kulturarvsperspektiv.

- På regional nivå beskrivs kulturhistoria, historiska händelser, traditioner, identitet, karak-

tär, stadsbyggnadselement som kulturella ekosystemtjänster (RUS, 2016). Länsstyrelserna tar också upp biologiskt kulturarv, koppat till landskapskapskaraktär. Värdet av det biologiska kulturarvet hänför länsstyrelsen till användningen av naturen och dess förmåga att generera andliga, kulturella eller religiösa upplevelser.

- Kulturarv definieras såväl sällan som olika av aktörerna i studien. På lokal nivå kategoriseras kulturarv som en kulturell ekosystemtjänst i vägledningen framtagen av Sweco och Nacka kommun (2015) Här anses dock kulturarvet generera upplevelsevärden utan närmare precisering. Upplands Väsbys kommun (2016) och White arkitekter (2014) kategoriserar inte kulturarv som en kulturell ekosystemtjänst. Nacka kommun definierar kulturarvet i grönstrukturprogrammet på naturens villkor. På motsvarande sätt beskriver Enetjärn Natur och Jönköpings kommun (2015) kulturvärden som en kulturell ekosystemtjänst med naturen som utgångspunkt. Byggnader, gårdar och fornminnen ses som mänskligt skapta kulturvärden – inte som ekosystemtjänster.

- Förhållandet till kulturvårdens traditionella analysobjekt – bebyggelse, murar, begravningsplatser och fornlämningar – varierar i undersökta vägledningar. Så till exempel utesluter Enetjärn Natur och Jönköpings kommun (2015) mänskligt konstruerade strukturer i ekosystemansatsen. Visserligen har jordbrukslandskapets värden i form av historia, identitet, levnadssätt, gårdar, kontinuitet, landskapsbild och fornfynd bedömts som värdefulla, men dessa uttryck för kulturarv räknas inte som kulturella ekosystemtjänster.

- Implementeringen av kulturarv i vägledningarna för ekosystemtjänster sker med fokus på expertkunskap. Befintligt underlag har bearbetats i tvärfackliga, förvaltningsövergripande arbetsgrupper. Trots uttalade ambitioner att ge råd i tidiga skeden av planeringen är det bara hälften av vägledningarna som identifierat och diskuterat ekosystemtjänster genom workshoppar, platsbesök och intervjuer.

- Tvärsektoriell samverkan mellan ekosystemansatsen och kulturvårdens professioner har inte priorats i vägledningarna. I några rapporter noteras att kompetens inom kulturarv och kulturmiljö saknats. I ett fall påpekar expertgruppen, med naturvetenskaplig bakgrund, att kulturella ekosystemtjänster är ett svårbedömt område och att utredningen haft ett bristfälligt underlag. Detta uttalande belyser att kulturbegreppet fått en underordnad roll vid utvecklingen av ekosystemtjänster.

Delstudie 3: Cultural Heritage Compensation

Denna delstudie har genomförts som en internationell workshop med presentationer av artiklar. Resultatet förmedlas i en bok (proceeding) med 9 kapitel. Synen på kulturmiljökompensation har i publikationen sammanfattats i tre övergripande teman:

- Det inledande temat innehåller tre bidrag som handlar om kompensation som ett generellt begrepp i kulturmiljöer sett i en social och historisk kontext. Här framträder, för det för-

sta, kompensationstänkande som ett utbyte av idéer och åtgärder i syfte att överbrygga resursbrister i miljön. Fysiska begränsningar är drivkrafter för kompensation. Denna form av kompensationstänkande har omvandlats till lokala designprinciper som återfinns på många platser i världen. Det andra bidraget behandlar kompensation vid transformation av områden. Det gäller både förnyelse av kulturmiljöer med en vardaglig betydelse i lokalsamhället och platser med kulturvärden och arkitektoniska kvaliteter av nationellt intresse. Vid upprustning av vardagliga miljöer bör användningen stå i centrum för planeringen och utvecklingen av kompensationsåtgärder, vilket i sin tur gör att rekonstruktioner av kulturvärden och arkitektoniska kvaliteter behöver sättas in ett socialt sammanhang. Det tredje bidraget tar upp kompensation av immateriella värden. Det finns starka motiv för att bevara och återskapa berättelser – inte vara materiella objekt. Kulturarvet i planeringen är inte bara en fråga om fysiska värden som resurs och grund för transformationer. Kompensationsåtgärder bör även omfatta det immateriella kulturarvet och sättas in i en sociala kontexter, lyfta fram medborgare och förmedla berättelser för vilka det immateriella kulturarvet ger mening i tillvaron.

- Det andra temat fokuserar på kulturmiljökompensation i kommunala planeringsprocesser i Sverige och Finland. Tre studier presenteras. Uppdraget till stadsbyggnadskontor går ut på att möjliggöra förnyelser med hänsyn till kulturvärden och arkitektoniska kvaliteter. Flera intressen behöver samordnas. Av detta skäl kan en detaljplan både tillåta rivningar och ny bebyggelse samtidigt som utpekade kulturvärden och arkitektoniska kvaliteter skyddas i området genom planbestämmelser. Kompensationstänkande vid utformningen av detaljplaner framträder som en professionell praktik. I centrum för stadsbyggnadskontorens planering är materiella värden och fysiska egenskaper. Typiskt för studerade detaljplaner är att kompensationsåtgärder omvandlas till planbestämmelser som ställer krav på bevarande även när ny bebyggelse möjliggörs. Det är påtagliga kompensationsåtgärder till skillnad mot outtalade uttryck för kompensation som visar sig som revideringar av planförslag till följd av invändningar från nyckelaktörer. I studien som behandlar omlokaliseringen av Kiruna tillämpas ekonomisk kompensation vid rivning av hus. Ett urval av byggnader flyttas till den nya lokaliseringen av staden. Resten av kulturarvet som försvinner genom rivningar blir föremål för dokumentation. Den gemensamma frågan som genereras av studierna är hur kulturmiljövården ska få en starkare position i planeringen och vilka uttryck för kulturmiljökompensation som behöver prioriteras.

- Det tredje temat fokuserar på kreativa kompensationsåtgärder i ett framtidsorienterat perspektiv. Även detta avsnitt i boken innehåller tre exempel. Den första studien redovisar förnyelsen av ett område i Stockholm med historiskt viktiga industribyggnader utifrån ett konsultperspektiv. Arkitektkontoret har använt en serie kompensationsåtgärder i planeringen och utformningen av transformationen. Studien beskriver kompensationstänkandet som en arbetsmetodik hos konsulter för att ta tillvara arkitektoniska kvaliteter och kulturvärden vid återanvändning av historiska miljöer genom gestaltning av om-, till och nybyggnader. Kulturmiljökompensation uppfattas som process med möjligheter. Det andra

bidraget tar upp kompensationsåtgärder vid stora infrastrukturprojekt som har omfattande konsekvenser för natur- och kulturmiljövärden. Den i lagen anvisade kompensationsstrategi som går ut på att undvika, minimera och ersätta skador på naturen passar inte för kulturvärden som upplevs som helheter. Som ett alternativ till avgränsade, specificerade och måttsatta kompensationsåtgärder i infrastrukturprojekt föreslås en kunskapsutveckling på regional nivå genom etableringen av landskapsobservatorier. Avsikten är att överbrygga uppdelning av kompensation för skador i miljön på naturvärden respektive kulturvärden. Så till exempel borde ingrepp i landskapet kunna kompenseras med rekonstruktion av kulturmiljöer på annan plats. På motsvarande sätt skulle en negativ påverkan på kulturmiljöer vara möjlig att gottgöra med ekologisk kompensation. Det tredje bidraget tar upp kompensation av förlorade kulturarv via digitala medel, vilket representerar nytt sätt att synliggöra kulturarv för turister. Digitala rekonstruktioner kan användas för att förmedla berättelse som ger nytt liv till återskapade kulturmiljöer. För- och nackdelar med att utveckla verksamheten för turism diskuteras i bidraget.

Bakgrund och syfte med projektet:

Bakgrunden till FoU-projektet ”Kulturmiljö, kompensation, styrmedel och kulturella ekosystemtjänster i planeringen” är erfarenheter från FoU-projektet ”Styrmedel och kompensationsåtgärder inom kulturmiljöområdet”, som i sin tur utgick från praktiken i konsultuppdrag. Båda dessa FoU-projekt har genomförts med stöd av Riksantikvarieämbetets FoU-medel. Det finns två centrala utgångspunkter och synsätt bakom FoU-projekten. För det första; kulturmiljön är ett allmänt intresse i samhället och en kollektiv nyttighet för medborgare som ger mening i tillvaron. Det är grunden för kravet på att exploatörer ska gottgöra skador på värdefulla natur- och kulturmiljöer. För det andra; kulturmiljökompensation behöver utvecklas utifrån sina egna kunskapsmässiga villkor och stärkas genom bättre stöd i policyer. Det är en kritisk punkt. Behandlingen av kompensation för ingrepp i natur- och kulturmiljöer är inte likvärdig. Naturvårdsverket har tagit fram en handbok för ekologisk kompensation. Motsvarande stöd från Riksantikvarieämbetet saknas. Myndigheternas information om kompensation är ensidigt inriktat på ekologiska kompensationsåtgärder hos Boverket, Naturvårdsverket och landets länsstyrelser. Möjligheten till kulturmiljökompensation är osynlig på myndigheternas hemsidor. Samma osynlighet finns i statliga utredningar om kompensation. På samhällsplaneringens centrala och regionala nivåer är kulturmiljökompensation inte en angelägen fråga som genererat behov av rekommendationer.

På den lokala nivån i samhället ser vi däremot ett växande behov av diskussion om kulturmiljökompensation bland två av planeringens nyckelaktörer; stadsbyggnadskontor och konsultföretag som får i uppdrag att utreda kulturmiljöer, identifiera kulturvärden, bedöma arkitektoniska kvaliteter och förnya områden. Avgörande för valet att granska detaljplaner i Göteborg är att översiktsplanen, ÖP:n, innehåller tydliga anvisningar om kompensation som inbegriper kulturvärden. Enligt översiktsplanen ska ”*borttagna natur-, kultur- och rekreationsvärden*” kompenseras (ÖP, del 1 s. 96) och kommunen ska *”utveckla och använda metoder för kompensationsåtgärder för natur-, kultur- och rekreationsvärden i planeringen*” (ÖP, del 1 s.96). Kommunala förvaltningar ska aktivt tillämpa ”*användningsbestämmelser, skyddsbestämmelser, rivningsförbud och kompensatoriska åtgärder för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i utarbetandet av fördjupningar*

av översiktsplanen och detaljplaner" (ÖP, del 1 s. 97). Det är emellertid referenser till kompensationsåtgärder som inte åberopats i undersökta detaljplaner, varken av planhandläggare eller anlitade konsulter. Kommunen har inte heller tagit fram utlovade metoder för kompensation vid ingrepp i kulturmiljöer.

Syfte och mål

Huvudsyftet med FoU-projektet "Kulturmiljö, kompensation, styrmedel och kulturella ekosystemtjänster i planeringen" är att undersöka, analysera och diskutera kompensation i exploateringar i områden av riksintresse för kulturmiljövården. Göteborg har använts som belysande exempel. Fokuseringen på detaljplaner gör det möjligt att få en god bild av hur kompensation och riksintressen behandlas i praxis. Ett delmål i undersökningen av kulturella ekosystemtjänster är att kritiskt granska uttrycken för kulturbegreppet i ekosystemansatsen. Målet för den internationella workshoppen är att sätta in den svenska planeringspraktiken i ett vidare sammanhang. Gemensamt syfte för delstudierna i FoU-projektet är att belysa centrala aspekter för förståelsen av kompensation, kulturmiljö, kulturvärde, kvalitet och styrmedel i samhällsplaneringen.

Kortfattad teori- och metoddiskussion:

Den vetenskapliga kunskapsproduktionen i FoU-projektet baseras på teori och metodik. Följande angreppssätt har tillämpats för insamling och analys av data:

- **Litteratursökning:** FoU-projektet startade med en sökning av litteratur med sökbegrepp som kulturmiljö, kulturvärde, kulturvård, kulturarv, kulturella värden, arkitektonisk kvalitet, kompensation, planering, detaljplan, riksintressen, ekosystemtjänster. Både svenska och engelska sökbegrepp har använts. Litteratursökningen visade att kunskapsproduktionen varit ensidigt inriktad mot ekologiskt kompensation. På motsvarande sätt har kulturbegreppen haft en underordnad betydelse i utvecklingen av ekosystemansatsen.

- **Arkivstudier och urval dokument**: Studien av exploateringar i riksintressen för kulturmiljövården utgick från 39 samtida detaljplaner, framtagna av stadsbyggnadskontoret i Göteborg. Från denna lista har sedan 8 detaljplaner valts ut för fallstudier. De kriterier som låg till grund för urvalet var aktualitet, relevans, variation och typ av riksintresse. Handlingarna från utvalda detaljplaner granskades på plats i stadsbyggnadskontoret arkiv inför kopiering. Kompletterande handlingar erhölls via fastighetskontorets arkiv. Studien av kulturella ekosystemtjänster har granskat 11 vägledningar. Urvalet av rapporter baseras på aktualitet, planeringsnivåer (nationell, regional, lokal) och deras avsikt att användas i samhällsplaneringen.

- **Närläsning:** Utvalda dokument har analyserats genom närläsning. Ord och meningar som beskriver aktörernas inställning till arkitektur, kvalitet, kulturvärden, kulturmiljöer och kulturarv har sammanställts. Uttryck för kompensation i detaljplaner har registrerats med hänsyn till syfte, funktion och effekt. I undersökningen av kulturella ekosystemtjänster har närläsningen kompletterats med kontextbeskrivningar och kvantifiering av hur ofta

som sökorden förekommer i dokumenten.

- **Platsbesök:** Genomförda detaljplaner har studerats på plats. Genom platsbesöken har det varit möjligt att få kunskap om exploateringars påverkan på kulturmiljön ”in situ”. Den nya bebyggelsen har jämförts med illustrationer i detaljplanerna. Platsbesök har även genererat kunskap om i vilken grad som kompensatoriska åtgärder, reglerade i detaljplaner, blivit införda till markanvisningsavtal och implementerade i praktiken.

- **Intervjuer:** I undersökningen av kulturella ekosystemtjänster har 9 intervjuer med experter genomförts, fyra experter hos myndigheter och fem experter verksamma vid konsultföretag. I dessa intervjuer har även ingått frågor om kompensation.

- **Konferenser, seminarier och workshoppar**: Preliminära resultat från delstudierna har presenterats och diskuterats med kollegor i såväl lokala som internationella sammanhang. Seminarier, konferenser och workshoppar med praktiker och forskare har utnyttjats som ett sätt att kvalitetsgranska resultat och slutsatser i FoU-projektet. Redovisningar på konferenser har gjort det möjligt att belysa svenska förhållanden i en internationell kontext.

Projektets huvudsakliga resultat och effekter

FoU-projektets huvudsakliga resultat finns dokumenterad på svenska och engelska i två forskningsrapporter, en konferenspublikation och i fyra konferensartiklar. Avrapporteringen behandlar kulturmiljökompensation i planeringsprocesser med särskilt fokus på utformningen av detaljplaner i områden av riksintresse för den statliga kulturmiljövården. Kompensationstänkande visar sig på flera sätt i detaljplaner, från uttalade krav på åtgärder (hård kompensation) till kompensatoriska förändringar av planförslag (mjuk kompensation). Den bakomliggande drivkraften hos stadsbyggnadskontoren går ut på att göra marken tillgänglig för exploatering. Sedd utifrån detta sätt framträder kompensation en metod i planeringen som möjliggör rivningar och ny bebyggelse på tomter utan att påtagligt skada kulturmiljövårdens riksintressen. Undersökningen av kulturella ekosystemtjänster fokuserar på rådgivningen från myndigheter och tillämpningen av ekosystemansatsen i kommunernas planering. Resultaten visar att professionella företrädare för kulturvården inte blivit efterfrågade vid framtagningen av vägledningar för införande av kulturella ekosystemtjänster. Kulturarv och kulturmiljö är inte självklara uttryck i den praktiska tillämpningen av ekosystemtjänster i kommunernas planering.

Resultatets relevans för kulturmiljön, kulturarvet och kulturmiljöarbetet

FoU-projektet är kopplat till lokala praktiker av stor betydelse för arbetet med kulturarv, kulturvärden, arkitektonisk kvalitet och kompensation i samhällsplaneringen. Kompensation som professionell praktik handlar om problemlösning, gestaltning och reglering av exploateringar i kulturmiljöer. Det är flera intressen som möts i detaljplaner. Enskilda intressen hos exploatörer jämförs med allmänna intressen i samhället. Stadsbyggnadskontoret svarar för intresseavvägningen i detaljplaner och ska se till planförslaget inte påtagligt skadar nationella krav på hänsyn till riksintressen. Här finns emellertid en skevhet i planeringen. Samma part som får i uppdrag av politi-

kerna att möjliggöra ny bebyggelse ska beskriva vilka intresse som finns området, deras styrka och betydelse i avvägningen. Kulturmiljön är ett allmänt intresse med en svag position i avvägningar som utgår från att exploateringar ska prioriteras. Intresseavvägningen i detaljplaner ingår i en lokal process präglad av förhandlingar mellan kommunala förvaltningar och länsstyrelser, som har i uppgift att se till att statliga krav tillgodose samt att lagar och föreskrifter följs. Länsstyrelsen ska inte godkänna detaljplaner som riskerar att påtagligt skada riksintressen. Vad som är en påtaglig skada på kulturmiljövårdens riksintresse är beroende av kontext. Generella begrepp och krav på planeringen måste tolkas i detaljplaner och översättas till ett platsspecifikt sammanhang.

FoU-projektet behandlar en problematik – arkitektoniska kvaliteter, kultvärden och ekosystemtjänster – som ingår i planeringen och utformningen av detaljplaner. Problematiken är relevant för flera aktörer i samhällsplaneringen:

- Politiker och nämnder som ger uppdrag till tjänstemän att utveckla översiktsplaner, detaljplaner, kulturmiljöprogram och planeringsunderlag.

- Handläggare och chefer vid stadsbyggnadskontor som bedömer behov av kunskapsunderlag, beställer kulturmiljöutredningar och ger utredningsuppdrag till konsulter.

- Konsulter som får i uppdrag att inventera, utreda, beskriva och värdera kulturmiljöer. I uppdragen ingår ett professionellt ansvar för kulturvärden och arkitektoniska kvaliteter.

- Exploatörer, byggherrar och myndigheter som efterfrågar kunskapsunderlag till exploateringar i områden med värdefulla kulturmiljöer.

- Planerare och handläggare vid kommunala förvaltningar som granskar detaljplaner i värdefulla områden och tar fram förslag till beslut/avtal.

- Handläggare vid länsstyrelsernas enheter för kulturmiljö och samhällsplanering, vilka granskar och yttrar sig förslag till program/detaljplaner i områden med riksintressen.

- Riksantikvarieämbetet och Boverket som i egenskap av statliga myndigheter på området tar fram publikationer, utreder och handlägger nationella uppdrag av betydelse för kulturmiljön och dess roll i samhällsplaneringen.

Resultatspridning - nuläge och framtidsläge

Kunskapsförmedlingen i FoU-projektet främjas genom fritt nedladdningsbara publikationer. Följande forskningsbidrag är tillgängliga genom ”gold open access”:

Magnus Rönn, *Arkitektur, kulturvärde och kompensation,* Forskningsrapport 2018, Kulturlandskapet.

http://www.kulturland.se/wp-content/uploads/2019/02/Arkitektur-kulturvarde-och-kompensation_190201_hi.pdf och: https://research.chalmers.se/publication/509833

Susanne Fredholm och Krister Olsson, *Kulturarv och kulturmiljö i ekosystemansatsen,* Forskningsrapport 2019, Kulturlandskapet.
http://www.kulturland.se/wp-content/uploads/2019/06/Kulturarv-och-kulturmilj%C3%B6-i-ekosystemansatsen_190611_hi.pdf

Magnus Rönn och Benjamin Grahn Danielson, Eds. 2020. *Cultural heritage compensation: Approaches to transformation of sites with cultural values and architectural qualities,* Gothenburg: Kulturlandskapet and Chalmers University of Technology.
http://www.kulturland.se/wp-content/uploads/2020/02/Cultural-heritage-compensation-Magnus-R%C3%B6nn-Benjamin-Grahn-Danielsson.pdf, och https://research.chalmers.se/publication/515542

Magnus Rönn, *The Lindholmen Case: Residential Architecture and Compensation in Areas of National Heritage Interest*. Paper to The 11th Annual Symposium of Architectural Research, Tampere, Finland, 3-4 October 2019.
http://www.kulturland.se/wp-content/uploads/2019/10/The-Lindholmen-casec2019-10-06.pdf, and https://research.chalmers.se/publication/512763

Magnus Rönn, *Architecture, Heritage, and Compensation - renewal in areas with cultural values and architectural qualities*. Paper to the 9thInternational AISU conference of in Bologna, 11-14 September 2019.
http://www.kulturland.se/wp-content/uploads/2019/09/Architecture-Heritage-and-Compensation.pdf, och https://research.chalmers.se/publication/512550

Susanne Fredholm and Freja Frölander, *Heritage beyond a subcategory of cultural ecosystem services in Swedish planning*. Paper to NAF Symposium 2019 in Gothenburg on Approaches and Methods in Architectural Research, 13-14 June 2019. (Accepterad för publicering i proceeding)

Magnus Rönn, *Design, heritage and compensation – renewal in areas with cultural values and architectural qualities*. Paper to NAF Symposium 2019 in Gothenburg on Approaches and Methods in Architectural Research, 13-14 June 2019. *(Publicerad i proceedingen; Cultural Heritage compensation)*

Magnus Rönn, *Architecture and Compensation - renewal and expansion of the city library in Gothenburg through a detailed development plan*. Paper to NAF Symposium 2020 in Oulu on Northernness, 22-23 October 2020. (Sent in for presentation)

Övriga presentationer av FoU-projektet på konferenser och seminarier:

Magnus Rönn har presenterat FoU-projektet med fokus på planering, kulturmiljö och kompensation på en workshop i Stockholm 2018-03-14 med temat ”Kulturmiljö i samhällsplaneringen”.

Magnus Rönn har presenterar FoU-projektet på ett högre seminarium vid Chalmers Teknisk Högskola, 2018-05-16.

Magnus Rönn presenterade FoU-projektet, begrepp, utgångspunkter och preliminära resultat med fokus på detaljplaner, kulturmiljö och kompensation hos stadsbyggnadskontoret i Göteborg 2018-09-06.

Magnus Rönn presenterade resultat från FoU-projektet inom ramen för FoU-programmet ”Changing Welfare”, Köpenhamn Universitet 2019-04-10.

Susanne Fredholm presenterade resultat från studien om kultur i ekosystemtjänster på ett högre seminarium vid Institutionen för Kulturvård i Göteborg 2019-04-24.

Susanne Fredholm har presenterat papret, *Heritage beyond a subcategory of cultural ecosystem services in urban and regional planning. A Discourse-Centered Analysis of Swedish Planning Strategies,* på konferensen SPSD2019 (International Conference 2019 on Spatial Planning and Sustainable Development), 2019-08-31 - 2019-09-01, Chiba University, Japan.

Magnus Rönn, Helena Teräväinen och Maria Poli, har presenterat proceedingen *Cultural Heritage Compensation* hos Svenska Institutet i Aten 2020-03-06. Maria Poli presenterade Athanasios Kouzelis bidrag i boken.